

Метод проектів на уроці української літератури

Під час вивчення життя і творчості Дмитра Марковича

Ніна ПЛАКИДА,

вчитель української мови та літератури, вчитель вищої категорії

Нагальним завданням сучасного українського літературознавства є повернення до літературного простору, реабілітація й опанування творчого доробку письменників початку ХХ століття, які переслідувалися, не були прийняті офіційною радянською літературною критикою та на довгі роки вилучені з народної пам'яті за свої переконання. Серед них – десятки незаслужено забутих: Ю.Дараган, Л.Мосендз, О.Стефанович, О.Лятуринська, М.Грива, Наталена Королева, Х.Алчевська, О.Романова, Н.Кибальчич, В.Тарноградський, М.Фон-Рендель, М.Ішуліна, Дмитро Маркович та ін. Лише в часи незалежності вони стали відомі широким колам українських читачів, а їхні тексти зацікавили критиків, літературознавців, викладачів, учителів, бібліографів.

У цьому контексті привертають увагу дослідження творчості Дмитра Марковича науковцями факультету філології та журналістики Херсонського державного університету (Н.Д. Чухонцева, І.В. Немченко, М.І. Пентиліук та ін.). Зазначимо, творчість Дмитра Марковича – велика й неосяжна тема для опанування та уважного вивчення. Вона потребує чимало зусиль дослідників і значного часу для її багатоаспектного опрацювання. Як зазначав письменник, «жити треба для рідного краю, для людей» [9, с. 5]. На уроках літератури рідного краю учні Херсонщини та Вінниччини вивчають життя і творчість Дмитра Марковича. Фелікс Білецький пише: «В особі Дмитра Марковича бачимо не байдужого обсерватора життя, а людину, яка жила одним життям з своїм народом, з його думками і прагненнями...» [2, с. 7]. Письменник звертався до вічних і сучасних проблем степовиків-хуторян, проблеми поколінь та їх протистояння, досліджував психологію вбивць і злочинців, розглядав теми вини, гріха, покаєння й смерті.

Найвиразнішою рисою творчого почерку Дмитра Марковича С.Єфремов назвав «вистежування» іскри добра, «що десь глибоко під попелом черствості й байдужості, під намулом життя тліє в серці у кожної людини, дожидаючись тільки слухного часу, щоб ясним полум'ям спалахнути» [там само]. Отже, творчість письменника є вагомим джерелом для формування і розвитку особистості учня.

За дослідженнями сучасних психологів виявлено, що старшокласник може, читаючи очима, запам'ятати 10% інформації, слухаючи – 26%, розглядаючи – 30%, слухаючи й розглядаючи – 50%, обговорюючи – 70%. Найуніверсальнішим методом щодо формування творчої особистості є метод проектів, який потребує серйозної підготовки [там само, с. 8]. Це дає підстави активно використовувати його на уроках української літератури.

Дослідницька діяльність передбачає створення ситуації відкриттів для школяра, водночас є школою самоосвіти, результат якої залежить від учителя і бібліотекаря, які формують сучасну культуру читання. Не пропонувати учням розповісти про життєвий і творчий шлях Дмитра Марковича, а створити проект з ключовим запитанням: «Чому письменника називають натхненним співцем степу і моря? Підтвердіть свою відповідь біографічними фактами».

Опрацьовуючи творчий здобуток Дмитра Марковича, ставимо перед учнями проблемне запитання, яке вимагає вдумливого прочитання та розуміння творів: «Чи можна виправдати злочин?». Діти самостійно, через опанування ідейно-художнього змісту творів розкривають філософію письменника: за злидним життям селян автор бачить їхній багатий духовний світ, прагнення кращого життя.

У живописному художньому світі Дмитра Марковича голосно б'ється пульс життя, рухається в

драматичних конфліктах потік людських долів і характерів. У творчості письменника відтворено напружені пошуки думки, зіткнення людських пристрастей та емоцій. Це органічне злиття істини з високим гуманізмом розкривається в його творах багатоаспектно, насамперед в майстерному відображенні людського в людині. «Предметом його оповідань, – писав Б.Грінченко, – є народне життя і його біди. Характерною рисою цього автора є гуманне, любовне ставлення до зображуваних осіб і постійне прагнення знайти під самою за grubілою корою тепле людське почуття, благородне поривання співчутливої душі. Ця риса в зв'язку з умінням Д.Марковича вибирати повні драматизму положення дає можливість його маленьким нарисам створювати дуже велике, інколи потрясаюче враження» [там само, с. 7].

Результативною є групова робота над проектом з ключовим запитанням: «Степ для людини – друг чи ворог?». Адже О.Засенко писав: «Степ, море, вся природа під пером письменника персоніфікувалася, жила і діяла в суголосі з людськими характеристиками, з їхніми вчинками, працею і переживаннями» [10, с. 10]. Учні можна поділити на три групи: «Історики», «Літературознавці», «Соціологи». «Історики» з'ясували, що посилення кріпосного гноблення викликало протести селян, спрямовані проти кріпосництва. Набуло поширення подання скарг, адресованих особисто цареві, у яких селяни просили врятувати їх від знущань кріпосників. Не дочекавшись розв'язання наболілих проблем, вони піднімалися на боротьбу: відмовлялися виконувати панщину, підпалювали маєтки, втікали у південні степи, – і це попри репресивні заходи царизму.

«Літературознавці» дійшли висновку, що образ степу в творах Д.Марковича постає як «степ-воля», «степ-ворог», «степ – байдужа до людського життя природна реалія». Зокрема, основу оповідання «Іван з Буджака» становить архетип «степу-волі». Іван – головний герой твору – стає «вільним сином вільних степів». А в творі «У найми» зимовий степ є причиною смерті 12-річної дівчинки.

Герой оповідання «Шмак» підпасич, рятуючи отару овець, гине від холоду в степу. В експозиції та кінцівці цього оповідання Д.Маркович подає чудові картини погідного степу, незважаючи на загибель молодого підпасича.

Стихія минає, врятовану отару знову виганяють в степ, але вже без підпасича, що загинув від сильного охолодження та голоду. Смерть хлопця не помітили. На запитання хазяїна, якої шкоди заподіяла стихія шматку, чабан відповідає:

«– Хвалити Бога, добродію, нічого собі;

– Ну, слава Богу, що пройшов той день благополучно! – весело сказав хазяїн...» [4, с. 30].

«Соціологи» провели опитування серед учителів, учнів, батьків, поставивши запитання: «Степ людині – друг чи ворог?».

Діти зосереджені, беруть активну участь в обговоренні й доходять висновку: «степ-ворог» для людини – це боротьба селян із стихією, природою, «степ-друг» символізує землю-годувальницю, «степ як байдужа до людського життя природна реалія» постає на тлі певних негативних соціальних подій. У такий спосіб створюється контрастна картина чудового Таврійського степу.

Д.Маркович використовує композиційний принцип поляризації, зумовлений емпірично-діалектичним сприйняттям світу в повторювальній циклічності його конкретних змін. Основним елементом принципу поляризації в оповіданні «На Вовчому хуторі» (та й у більшості оповідань збірки) є бінарне зіставлення. Розкішний широкий степ, що зливається з безкраїм небом, опис якого складає експозицію твору (саме там спіймають конокрада), ніби показує мізерність людини, її слабкість: «Від чудових степових голосів, від якогось незрозумілого шепотіння, що вчувається чоловікові в степу безкрайому, спочатку чоловік торопіє, йому робиться страшно, бо він очевидячки бачить, який він без міри малий проти цього простору, бачить своє безсилля; а далі отой широкий без краю степ, отой простір безмірний навертає чоловіка до думки про світову

безкраїсть, про волю; око його мимохіть зупиняється на глибокій блакиті неба, і він починає думати вже про небо, про його неомірність, починає мислити про Бога, і спокійна, але глибока віра панує в його серці... Степ чарівний, таємний...» [5].

Під час роботи над проектом учні опрацьовують додаткову літературу, ознайомлюються з висновками інших дослідників. Вони здобувають знання, порівнюючи, зіставляючи, оцінюючи вчинки, стосунки людей, суспільні й культурні явища та процеси, спостерігають і роблять власні висновки. Адже нинішньому суспільству потрібна вільна, мисляча й активна особистість.

Література

1. Білецький Ф. Неабиякий белетристичний талант (штрихи до портрета Дмитра Марковича) / Ф.Білецький // Дивослово. – 1995. – №5–6. – С. 5–9.
2. Білецький Ф. Художня спадщина Дмитра Марковича у трактуванні літературознавства / Ф.Білецький // Константи. – 1997. – №2(8). – С. 5–11.
3. Голомб Л. Проблема цінності людського життя у прозі Д.Марковича в контексті ідейно-художніх пошуків української літератури кінця XIX – початку XX ст. // Константи. – 1997. – №2(8). – С. 12–15.
4. Засенко О. Треба жити по-новому, люблячи людей / О.Засенко // Маркович Д. По степах та хуторах. – К.: Дніпро, 1991. – С. 3–41.
5. Ковалів Ю. Історія української літератури: кінець XIX – поч. XXI ст.: підручник: у 10 т. / Ю.Ковалів. – Т.2. – К.: ВЦ «Академія», 2013. – 250 с.
6. Немченко І. Вистежувати іскру добра / І.Немченко // Слово і час. – 1993. – №11. – С. 17–21.
7. Немченко І. Опальний прокурор, невідомий письменник: до 145-річчя з дня народження херсонського

письменника Дмитра Марковича / І.Немченко // Новий день. – 1993. – 30 жовтня.

8. Маркович Д. По степах та хуторах / Д.Маркович. – К.: Дніпро, 1991. – 541 с.
9. Осьмак Н. Своєрідність композиції двох оповідань на аналогічну тему («Хлопська комісія» І.Франка і «На Вовчому хуторі» Д.Марковича) / Н.Осьмак // Українська мова і література в школі. – 1992. – №5–6. – С. 49–52.
10. Чухонцева Н. Степ і людина в оповіданнях Д.Марковича / Н.Чухонцева, С.Тарабура // Константи. – 1997. – №2(8). – С. 12–15.
11. Шумило Н. Під знаком національної самобутності: українська художня проза і літературна критика кінця XIX – поч. XX ст. / Н.Шумило. – К.: Задруга, 2003. – 354 с.

Анотації

Ніна ПЛАКИДА

Метод проектів на уроці української літератури Під час вивчення життя і творчості Дмитра Марковича

У статті висвітлено проблему використання методу проектів на уроках української літератури (зокрема, під час вивчення творчості Дмитра Марковича). Розглянуто основні етапи роботи над проектом. Обґрунтовано, що його використання сприяє розвитку творчої уяви учнів, надає процесу навчання емоційного забарвлення, слугує дієвою мотивацією.

Ключові слова: метод проектів, літературознавство, принцип поляризації, групова робота.

Ніна ПЛАКИДА

Метод проектов на уроке украинской литературы

При изучении жизни и творчества Дмитрия Марковича

В статье освещена проблема использования метода проектов на уроках украинской литературы (в частности, при изучении творчества Дмитрия Марковича). Рассмотрены основные этапы работы над проектом. Обосновано, что его использование способствует развитию творческого воображения учащихся, придаёт процессу обучения эмоциональную окраску и является действенной мотивацией.

Ключевые слова: метод проектов, литературоведение, принцип поляризации, групповая работа.

Nina PLAKIDA

Project method in the study of the life and work of Dimitri Markovich

This article deals with the problem of utilization of the projects on the lessons of Ukrainian literature (in particular in the study of creativity Dmitry Markovich). The considered the main stages of work above a project. The advantage of the above method lies in the fact that its use contributes to the development of creative imagination of students, makes learning emotional coloring and is an effective motivation.

Keywords: project-based, literary criticism, the principle of polarization, group work.